

מרגליות מפרשת השבוע

וישב - חנוכה תשפ"ד - עמך ישראל או בניך

להארות והערות zeevizen@gmail.com

- מה היה הפגם במעשהו של יעקב בכתונת הפסים?
- כמה מדריגות יש בהעברת נכסים?
- מה היתה כוונת יעקב בנתינתו ליוסף את כתונת הפסים?
- מה עלינו ללמוד מענין הכתונת פסים?

וישראל אהב את יוסף מפל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו פתנת פסים (לז, ג).

לידי קנאה. וכתב הבית יוסף שמשמע מדבריו שגם הטעם בזה שלא יעביר את נכסיו מבניו, הוא כדי לא להטיל קנאה. והנה נראה כמה מדריגות בדבר. לפי דברי המשנה אף אם הוא כותב נכסיו לאנשים זרים ומעביר את ירושתו מבניו - אינו עושה בזה שום איסור, כי הנכסים הם שלו וברשותו למסור אותם למי שמוצא חן בעיניו, אלא שאין זו הנהגה נאה ואין רוח חכמים נוחה הימנו. ואם הוא איננו מעביר ירושתו מבניו אלא שמעדיף בן אחד על השני - הרי הפגם בהנהגתו עוד יותר קל. ועל אחת כמה וכמה שאם איננו משנה כלל בירושתו בין הבנים, אלא שהוא מהנה לאחד מהם בדבר מועט יותר מהאחרים, בודאי שהפגם הוא מועט מאד.

ומכאן נבין כמה דק היה הפגם בהנהגתו של יעקב שעשה ליוסף כתונת פסים שלא היה בו אלא משקל שני סלעים מילת. ובודאי היתה כאמור כוונתו לטובה כדי לתת לו פרס על הצטיינותו, כפי שהכתוב מציין כי בן זקנים הוא לו וכפי שמתרגם אונקלוס ארי בר חכים הוא ליה. ועוד שרצה לעורר בין האחים קנאת סופרים, שחכמינו ז"ל דרשו אותה לשבח ואמרו (בבא בתרא כא.) קנאת סופרים תרבה חכמה. ובכל זאת בגלל משגה קל בהנהגתו זו שהיה בה שינוי בן בין הבנים, נסתבכו העניינים בצורה חמורה כזו שיוסף חשד באחיו בדברים שלא היו בהם, והביא אותם לידי קנאה ושנאה באיזו מידה שהיא, כפי שהכתוב מעיד (פסוק יא) וַיִּקְנְאוּ בוֹ אָחָיו, (פסוק ד) וַיִּשְׁנְאוּ אוֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוּ לְשָׁלֹם, ומכאן נשתלשל ונתגלגל הדבר שירדו למצרים ונשתעבדו בניו וכל דורותיהם אחריהם בכל עבודות הפרך ובעינויים הקשים והמרים.

ולא עוד אלא שאמרו חז"ל (שבת פט:) ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו. הרי שבגלל אותו פגם דק היה ראוי יעקב לולא זכותו לעונש עוד יותר קשה מזה.

ומכאן כמה חמור כל שינוי מהנהגה טובה, ואף שלא נמצאה בו כל עבירה אף מדרבנן ואין בו אלא מהדרגות האחרונות הגובלות עם הדברים שאין רוח חכמים נוחה מהם.

(אור הצפון חלק א, מאמר הדקדוק בהנהגה עמ' רי)

[רבי נתן צבי פינקל, הסבא מסלבודקה. תר"ט-תרפ"ז]

כפי שקבעו חז"ל, היה הגורם שהשתלשלו ממנו כל הדברים במכירת יוסף - יחסו של יעקב כלפי יוסף בנתינת הכתונת פסים. יעקב גרם בזה קנאת האחים שממנה הסתעפה כל הפרשה האמורה, וחז"ל לומדים מכאן (שבת י:): לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. כלומר שבגלל מעשה זה בא העונש הנורא הזה של שעבוד מצרים.

בעלי התוס' העירו שם, שאע"ג שבלאו הכי נגזר, דכתיב (בראשית טו, יג) וַעֲבֹדוּם וְעָנּוּ אֹתָם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כל כך אלא על ידי זה, שהרי ארבע מאות שנה התחילו משנולד יצחק. ומפרש מהר"ם בארוכה, שולולא מעשה כתונת הפסים, יכולה היתה הגזירה להתקיים עוד שנים רבות בארץ כנען, כמו שנתקיימה מהזמן שנולד יצחק שממנו מתחיל המנין של ד' מאות השנה עד מעשה זה, וימי השעבוד היו מועטים ביותר, ובגלל כתונת הפסים שעשה יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו מיד למצרים, והתחילו שנות השעבוד.

הרי שמעשה זה ששינה יעקב את יוסף משאר האחים, היא הסיבה הראשונה שגרמה לשנאת מה בין האחים ויוסף, והסבה את הסתבכות כל הדברים, עד שהורידה אותם למצרים והביאה עליהם את השעבודים והעינויים.

והנה נתבונן נא מה היה הפגם במעשהו של יעקב בכתונת הפסים. המשנה אומרת (בבא בתרא קלג:): הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו, מה שעשה עשוי אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו. ולפי מסקנת הגמרא אין לשנות גם בן בין הבנים, ואף מבן רע לבן טוב, משום שפוסקים כשמואל דאמר לרב יהודה לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא. ואם כי לכאורה הוא עושה בזה מעשה הגון, ואמנם רשב"ג אומר אם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב, בכל זאת פוסקים כחכמים שאין לנהוג כן.

והנה הטור (חושן משפט סי' רפב) מוסיף על זה את דברי חז"ל הנ"ל שלא ישנה אדם לבן בין הבנים אפילו בדבר מועט שלא יביא

- מדוע בתחילה אומרים ולעמך ישאל עשית תשועה גדולה - נקראו עם, ואחר כך אומרים ואחר כך באו בניך - נקראו בנים?
- מי ששכח על הנסים, איך מתפלל הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו', והרי איננו ראויים לנס כאבותינו?
- עור בהנ"ל, איך אנו מבקשים שיתמעטו זכיותינו?
- באיזה אופן יבקש אדם נס, אף שזה יגרום שיתמעטו זכיותיו?
- מה הכוונה בבקשת יעקב אבינו - הצילני נא מיד אחי מיד עשו, שהוסיף - ואתה אמרת היטב איטיב עמך וכו'?
- מתי עושה הקב"ה בעבור עמו ישראל, ומתי עושה בעבור שמו הגדול?
- מה הנפקא מינה לנו אם הקב"ה עושה לנו בעבורנו או בעבור שמו הגדול?
- בנס חנוכה, האם היינו ראויים ועשה הקב"ה את הנס למעננו, או רק למענו?

בְּשַׁעֲמַדָּה מַלְכוּת יוֹן הַרְשָׁעָה עַל עַמְךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחַם תּוֹרַתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנְךָ וְכוּ'. וְלַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה, וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּנֵיךָ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ וְכוּ' (על הנסים).

זכיותינו, כי אנו מבקשים נסים באופן שנוכל לעבודך בלבב שלם בלי שום מניעה ועיכוב.

והנה מבואר במדרש (רות רבה ב, יא), כתוב אחד אומר (תהלים צד, יד) כי לא ישש ה' עמו ונחלתו לא יעזב, וכתוב אחד אומר (שמואל א יב, כב) כי לא ישש ה' את עמו בעבור שמו הגדול. אמר רבי שמואל בר נחמני, פעמים שהוא עושה בעבור עמו ונחלתו, ופעמים שהוא עושה בשביל שמו הגדול. אמר רב איבי, כשישראל זכאין בעבור עמו ונחלתו, וכשאין ישראל זכאין בעבור שמו הגדול. וכבר דקדק על זה באהל יעקב [רבי יעקב קראנץ, המגיד מדובנא. תק"א-תקס"ה] (פרשת מקץ), כי מה נפקא מינה אם עושה בעבור זה או בעבור זה, על כל פנים ה' עושה לנו את הישועה.

ויש לתרץ, שהנפקא מינה אם אנו מחוייבים להודות. כי אם לא עשה רק בעבור שמו הגדול ולא לנו, אז אין אנו מחוייבים להודות כל כך עבור זה, אבל אם לא עשה רק בעבורנו, הגם כי נתגדל גם כן על ידי זה שמו הגדול, מחוייבים אנו להודות ולהלל לשמו הגדול.

והנה בפרק קמא דקידושין (לו). נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר, שלפי רבי יהודה רק אם עושין ישראל רצונו של מקום נקראים בנים, ולפי רבי מאיר בכל אופן נקראים בנים, וכשנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. והנה הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קצד וסי' רמב, והובא בספר מדבר קדמות להרב חיד"א ז"ל מערכת ב אות ב) שבענין זה קיימא לך כרבי מאיר כיון שהפסוקים מדוייקים כשיטתו. אבל מהרמב"ן פרשת האזינו על הפסוק (דברים ל, ה) בניו מומם נראה שסובר כרבי יהודה, עיין שם במדבר קדמות.

והנה לגבי נס חנוכה היינו ראויים וכשרים, ולא עשה הקב"ה רק למעננו.

וזו הכוונה כאן, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישאל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה. אבל לכאורה יש לומר כי אין אנו מחוייבים להודות, כי עשית בעבור שמך הגדול ולא לנו, על כן אומרים ואחר כך באו בניך לדביר ביתך הנקראים בנים, ואם כן היו עושין רצונו של מקום כמו שכתוב (משלי ה, ז) ועתה בנים שמעו לי, וסחרו את מקדשך והדליקו נרות בפתרות קדשך, ואם כן עשית למעננו, על כן וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

(דברי דניאל עמ' לב)

[רבי ישראל פרוסטיץ, מגיד מישורים בפרשבורג]

יש לדקדק, שבתחילה קורא להם עמך ישאל, ואחר כך אמר ואחר כך באו בניך, קורא אותם בנים ולא עם.

אבל עלה בדעתי לומר, שהנה מבואר ברמ"א (סי' תרפב ס"א) בשם כל בו בהלכות חנוכה, כששכח על הנסים בברכת המזון יש לומר כשמגיע להרחמן, הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו', וכתב הט"ז (ס"ק ג) שגם בתפילה אם שכח יש לומר קודם יהיו לרצון הרחמן הוא יעשה לנו נסים.

וקשה, לכאורה איך אנו מתפללים שיעשה לנו נסים, וכי אנו ראויים לזה כשם שעשה לאבותינו. ועוד הרי אמרו במסכת שבת פרק במה מדליקין (לב). שאל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, ואם כן איך אנו מבקשים שיתמעטו זכיותינו.

אבל יש לומר, שזה דווקא אם מבקש נס לצורך עצמו אז מנכין לו מזכיותיו, אבל אם מבקש הנס באופן שאם לא יעשה לו הנס יבוטל על ידי זה מכמה זכיות אחרות, אז מוטב שיבקש על הנס, כי הגם שימעטו זכיותיו אבל יוכל אחר כך להרבות יותר זכיות, ויהיה השבח יתר על היציאה.

ועל פי זה היה נראה לבאר אצלי המקראות בפרשת וישלח. שהנה יעקב התפלל שהקב"ה יצילהו מעשו אחיו, הגם כי ידע כי אין אפשר רק על דרך נס ויתמעטו זכיותיו, אבל ידע גם כן כי אם יצילהו הקב"ה ויצא ממנו זרע קודש כחול הים אשר לא יספר מרוב, ירויח על ידי זה הרבה מצות וזכיות, מה שיזכו אותו בניו יוצאי חלציו כי ברא מזכה אבא (סנהדרין קד).

על כן סידר יעקב תפלתו - קטנתי מכל החסדים ומפל האמת אשר עשית את עבדך, הגם כי ידעתי כי נתמעטו זכיותי על ידי החסדים מכבר, וגם עתה אני מתפלל הצילני נא מיד אחי מיד עשו, ואם כן יתמעטו זכיותי עוד יותר, אבל אני מייתר על ידי זה פי ירא אנכי אתו פן יבוא והפני אם על בנים, ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמת את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב, ואם כן אני מייתר הרבה זכיות על ידי יוצאי חלציו, כי ברא מזכה אבא ויהא השבח יתר על היציאה.

וגם גבי נס חנוכה היה הדבר כן. כי אם לא עשה הקב"ה להם נס, היו בטלים כמעט מכל התורה כידוע, אם כן הגם כי נתמעטו זכיותיהם, אבל הרויחו על ידי זה הרבה, ואולי על דרך זה לא נתמעטו זכיותיהם. על כן אנו מבקשים הרחמן הוא יעשה לנו נסים כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ולא יתמעטו על ידי זה

• מדוע שאלו בני ישראל על הנסים שנעשו להם - הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין?

• האם נס חנוכה היה בדרך הטבע או לא?

• מדוע לא נזכר נס הנרות בהודאה?

• מדוע אין חידוש בנס הנרות במנורה?

יש לדקדק למה שינה בלשונו, כי בתחילה אמר **עַל עֲמֻקַּי יִשְׂרָאֵל וְעַל עֲמֻקַּי יִשְׂרָאֵל**, ואחר כך אמר **פָּאוּ בְּנֵיךָ**.

נראה לתרץ בהקדים מה שאמרו במדרש רבה פרשת בשלח (כו, ב) מה כתיב שם (שמות יז, ז-ח) הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין, וַיָּבֵא עֲמֻלְקוֹ, וכי מה ענין זה אצל זה. משל לתינוק שהיה רוכב על כתיפו של אביו וראה חבירו של אביו, אמר לו ראית את אבא, אמר לו אביו אתה רוכב על כתפי ואתה שואל עלי, הריני משליכך ויבא השונא וישלוט בך, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אני נשאתי אתכם על ענני כבוד ואתם אומרים הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ לפיכך יבא השונא וישלוט בכם הוי וַיָּבֵא עֲמֻלְקוֹ.

והענין מובן, הש"י עשה עמהם נסים שלא כטבע, מה שאי אפשר לשום בר דעת להכחיש, רק הכירו וידעו כי יד ה' עשתה זאת. ואף על פי כן האספסוף אשר בקרבו חקרו בחקירות, באפשר כל זה עושה משה על ידי המצאות הטבעיות, כדרך המנהג של הפילוסופים שחוקרים המצאות לנסים האלקיים. וזה ששאלו ונסתפקו הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין, כי באפשר כל הדברים הללו נעשו על ידי חכמות טבעיות, והנה נענשו וַיָּבֵא עֲמֻלְקוֹ וכו'.

ובכאן בשבחם של ישראל דיבר, ותהי להיפך. היונים הארורים רצו להדיח את ישראל מאמונת התורה ללמדם חכמות חיצוניות טבעיות, והנה עם היות שהש"י לא עשה להם במלחמתם עם היונים שום נס בשידוד המערכה, רק אפשר להלביש הענין בטבע, כי לפעמים נמסר גבור ביד חלש ורבים ביד מעטים, עם כל זה **פָּאוּ בְּנֵיךָ וכו'**, דהיינו ידעו שהם בניך ואתה אביהם, ולא שאלו יש אבא בינינו, רק ידעו כי בַּיָּדָה גוֹיִם הוֹרְשֵׁתָּ וכו' (תהלים מז, ג).

ובזה תמצא טוב טעם מפני מה לא נזכר נס הנרות בהודאה. כי בשבחם של ישראל דיבר, אשר תיכף לנס הניצחון, הגם שאפשר להלביש הענין בטבע, עם כל זה **פָּאוּ בְּנֵיךָ וכו'**, וידעו שזה הוא בהשגחת אביהם, אתה ה' עשית. מה שאין כן נס הנרות אין חידוש כל כך שהכירו וידעו כי יד ה' עשתה זאת, כיון שהוא שלא כטבע. הבן הדבר. ברוך הבוחר בעמו ישראל.

(בני יששכר)

מאמרי חודש כסלו-טבת מאמר ד סי' פז)

[רבי צבי אלימלך מדינוב. תקמ"ה-תר"א]

* * *

• אימתי שכר המצוות ועונש העבירות הוא נצחי, ואימתי להיפך?

• מה פירוש דברי רש"י שכשעושין לשמה - מעל שמים, ושלא לשמה - ער לשמים?

• מה טעמו של רבי מאיר שגם אם אין ישראל עושים רצונו של מקום קרויים בנים?

• מה פירוש המשנה - כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא?

• מתי נקראים ישראל בשם 'עם'?

• איך זכו ישראל בזמן נס חנוכה להיקרא עַמֻּקַּי יִשְׂרָאֵל?

• מה ההשפעה הגדולה שיש בחנוכה יותר מכל שבתות ומועדי השנה?

• האם ישראל היו זכאים מצד עצמם להינצל מהיונים או לא?

• מה פירוש דברי חז"ל - לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה?

• מה הפירוש - וְלֹהֲעֲבִירָם מַחְקֵי רְצוֹנָה?

ועל כן אמרו בפסחים (נ:): רבא רמי, כתיב (תהלים נז, יא) כִּי גָדַל עַד שְׁמַיִם חִסְדְּךָ, וכתיב (שם קח, ה) כִּי גָדוֹל מֵעַל שְׁמַיִם חִסְדְּךָ, הא כיצד כאן בעושין לשמה וכאן בעושין שלא לשמה. ופירש רש"י, עושין לשמה - מעל שמים, ושלא לשמה - עד לשמים. ורצונו לומר, שכשעושין לשמה לשם שמים אז הוא נצחי, ולכן עולה למעלה מהשמים, כי השמים מגבילים, וזהו למעלה מהגבול. אבל שלא לשמה, הוא רק בהגבלה עד לשמים.

והנה אמרו (קידושין לו:). לפי רבי מאיר, בין אם ישראל עושין רצונו של מקום בין אם לא עושין רצונו של מקום, קרויים בנים למקום. והטעם בזה הוא, כי הטוב בישראל הוא בעצם, והרע הוא במקרה. כמו שאמרו בסנהדרין (סד:). במתניתא תנא, הַנְּצַמְדִים לְבַעַל פְּעוֹר (במדבר כה, ה) כצמיד על ידי אשה. וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּהַ' אֱלֹהֵיכֶם (דברים ד, ד) דבוקים ממש. וברש"י, שבח הוא אצלם, דבוק משמע מחובר טפי מנצמד. צמידין אינן מחוברין, ונמשכין וזזין אילך ואילך, דבוק משמע יפה יפה, עד כאן. הרי שלגבי הרע - בעל פעור - הם כדמיון המקרה, אבל בדביקות בה' הם בעצמיות

הזכיר כאן ישראל בשלושה כינויים, עַמֻּקַּי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵיךָ. והענין הוא, שהנה יש לומר (לחקירת העיקרים הידועה, א"ה ראה ספר העיקרים מאמר ד פל"ו), שאם האדם מכוון בתורה ובמעשי המצות לשמה, למי שציוה עליהם, אזי כשם שהוא יתברך נצחי כך השכר נצחי. ואם האדם מכוון לעצמו, אז הוא להיפך. כמו שהאדם הוא מוגבל, כך השכר הוא מוגבל.

וכן הוא בעונש, אם חטאו הוא רק למלאות תאוות חומריות, אז עונשו הוא בגבול. ואם הוא חוטא להכעיס לבוראו ח"ו, אז גם העונש הוא נצחי.

ואמרו בראש השנה (יז:). פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חדש. לאחר שנים עשר חדש, גופן כלה ונשמתן נשרפת, ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי צדיקים שנאמר (מלאכי ג, כא) וְעִסוּתֶם רְשָׁעִים פִּי יְהוָה יִפֹּר תַּחַת פְּפוֹת רַגְלֵיכֶם וכו', עד כאן. אבל אין בישראל שיחטא להכעיס בשלמות, ועל כן הרשע הכי גדול שבישראל בא לתיקון, כמו שנתבאר.

- דבוקים יפה יפה. וכן אמרו בגמ' (ברכות יז.) שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות. ועל כן לרשעי ישראל אף שמשלם מעט משכר שלהם בעולם הזה, אבל אחרי הצירוף - שכרם לא יקופח. ולכן אמרו (סנהדרין ז.) כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. **ובזוהר חדש** (בראשית יט ע"א) אמר רבי יצחק, נשמתא היא קיימא בקיומא לעלמין, מה הקדוש ברוך הוא קיים אף היא קיימת, אבל על ההיא נפשתיא אמר קרא (במדבר טו, לא) הַפְּרַת תִּפְרַת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָהּ בָּהּ. **ובליקוטי הש"ס להאריז"ל** (ריש אבות), כבר ידעת סוד גלגולי האדם וכו' עד שסוף סוף הוא נתקן. וזהו שאמר התנא **כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא**, רק שזה יתקן עצמו בזמן מועט וזה בזמן מרובה, אבל סופם הוא להמנות עם הצדיקים. ומשום טעם זה שהקב"ה כביכול מטריח עצמו עם רשעים כאלו לתקנם, בא בעל המשנה לתרץ **שנאמר ועמך כולם צדיקים וגו'**, כלומר אחר מיתוק עונם. ולמה כן, בשביל שהם **נצר מטעי** שהוא נצחיי וכו'. **ובלקוטי תורה** [רבי חיים ויטאל שקיבל מהאריז"ל] (פרשת בא) אבל אם לא זכה, שעבר על כריתות, הנה גופו נכרת שאין הנשמה שורה בה, וגם הנפש נכרתה וכו', אבל הנשמה ורוח אין נפרדין ולא שייך בהו כרת, כי אין הפגם פוגע בהם לעולם. ועל צד הרע בעצם נאמר (דברים ז, י) וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו וגו', כמו שמבואר בזוהר הקדוש (בראשית כה ע"ב) גבי ערב רב, והנפילים, ובגין דא אפיל לון קודשא בריך הוא מעלמא דאתי דלא יהא לון חולקא תמן, ויהיב לון אגרייהו בהאי עלמא, כמה דאת אמר וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו אֶל פְּנֵיו הַלְּאֲבִידוּ. ושם בפרשת תצא (רעז ע"ב) ואינון דידעין בערב רב, תמן אשתכח לון דמכעיסין לקב"ה ושכינתיה וישראל בנייהו, וערב רב מצליחין בהון, לקיים מאי דכתיב וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו אֶל פְּנֵיו הַלְּאֲבִידוּ. **בכל אופן ישראל הם בבחינת בנינים, והם טובים בעצם. ואם יש בהם רע הוא רק במקרה, ואין הפגם מגיע לרוח ולנשמה, רק להנפש. ולכן יש לכל ישראל חלק לעולם הבא.** ואולם לפעמים נקראים ישראל גם בשם **עם סתם**. וזהו בזמן שאינם בדרגה העליונה, אלא בדרגה פחותה ביותר, וכמו שאמרו במדרש (במדבר רבה כ, כג) כל מקום שנאמר 'העם' לשון גנאי הוא, וכל מקום שנאמר 'ישראל' לשון שבח הוא. וכתבנו לעיל (אות ב) שבזמן נס חנוכה לא היו ישראל ראויים וזכאים, והיו צריכים להיקרא אז בשם 'עם סתם'. אלא שעל ידי מסירות נפשם של החשמונאים, זכו כולם על ידי מידת 'חנוך' [מ"ג מידות] להיקרא בשם **עמך ישׂראל**. [א"ה, אביא כאן תמצית מדבריו באות ב מעמ' רסט והלאה. שכל כך גדולה ההשפעה הנשפעת בחנוכה יותר מכל שבתות ומועדי ה', עד שהיא מגעת גם אל הפשוטים ביותר, מטעם כי אז מאירה מידת 'חנוך' מ"ג המדות. כי הנה מידת 'חנוך' מתעוררת גם על מי שאינו ראוי לכך, כמבואר בגמ' (ברכות ז.) על הפסוק (שמות לג, יט) וְחִנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן, אף על פי שאינו הגון, וְחִנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶרְחַם אף על פי שאינו הגון. והיינו כי ביארו ז"ל תיבת וְחִנְתִּי מלשון חן, וכן שייך גם על דבר שבעצם אינו זכאי לכך. כמאמרם

ז"ל (סוטה מז.) שלשה חינוות הן, חן המקום על יושביו, חן אשה על בעלה, חן מקח על לוקחו. ופירש רש"י, חן מקום על יושביו, ואפילו הוא רע נראה להם טוב. חן האשה תמיד על בעלה, ואפילו היא מכוערת נושאת חן בעיניו. הרי כי ענין חן הוא, אף שבאמת הוא רע אבל מתוך סגולת החן נראית להם טוב, וחנון הוא מלשון חן כמו שאמרו (עבודה זרה כ.) על הפסוק (דברים ז, ב) וְלֹא תִחַנְּנֵם, לא תתן להם חן.

ואור כזה ממידת 'חנוך' היה מאיר אז בנס חנוכה. כי באותו הזמן היו הרבה מרשיעי ברית, ובני עליה היו מועטים. ולא היו ישראל זכאים מצד עצמם להניצל מהיוונים, ובכל זאת קרו להם נסים גדולים, שהאירה להם מידת 'חנוך', ומצאו חן וחנינה אף שלא היו זכאים לזה.

ומידה זו של 'חנוך' מתעוררת בכל שנה ושנה בחנוכה. לכן אמרו בגמ' (שבת כא:) **לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.** היינו כי בשנה האחרת ראו והרגישו כי נתעורר שוב אותו האור שהאיר אשתקד בעת מלחמת החשמונאים, והסיקו מזה כי האור הזה יתמיד לעולם להתעורר במועדו מדי שנה בשנה. ולכן **קבעום**, כלומר שעשו זה לקביעות שיהיה כן בכל חנוכה שיאיר מידת 'חנוך' אף לשאינם ראויים].

והוא כמו שאמרו (במדבר רבה ב, טו) וְהָיָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יֹאמַר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֹאמַר לָהֶם בְּנֵי אֶל-לִי (הושע ב, א), היכן נאמר להם, כשעשו אותו המעשה, קרא אותן הקב"ה עמו של משה, שנאמר (שמות לב, ז) לָךְ רָד כִּי שָׁחַת עַמְּךָ. מיד חגר משה מתניו בתפלה, שנאמר (שם יא) וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה' אֶלְלָקָיו וכו'. מה כתיב אחריו (שם יד) וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרַעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ. לעמו של משה אין כתיב כאן, אלא לעמו, הוי במקום אֲשֶׁר יֹאמַר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם, כִּי שָׁחַת עַמְּךָ, יֹאמַר לָהֶם בְּנֵי אֶל-לִי.

ובמדרש (שמות רבה סוף פרשה מא) אמר לו משה, עכשיו אתה קורא אותם עמי, אינן אלא עמך, שוב מִחְרוֹן אֶפְרָה וְהִנָּחֵם עַל הָרַעָה לְעַמְּךָ (שמות לב, יב). אמר רבי שמעון בן יוחאי, לא זו משה מתפלה עד שקראן הקדוש ברוך הוא עמו, שנאמר וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרַעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ.

והחשמונאים על ידי מסירות נפשם למען כבוד שמו יתברך, זכו ביחוד להיקרא 'בנינים', כמו שכתוב במדרש שוחר טוב (סוף פ"ט) אמר דוד, עד היכן הבן אוהב את האב, עד שמוסר נפשו למיתה על כבודו. וזה וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּנֵיךָ לְדָבַר בִּיתְךָ וכו'.

ואמר **לְהַשְׁפִּיחֵם תּוֹרַתְךָ וּלְהַעֲבִירֵם מַחְקֵי רְצוֹנְךָ** שרצו להעבירם על הדת, ושיהיו ככל הגוים. ואמר **מַחְקֵי**, חוקי וגזירות המלך. היינו שרצו להביאם לידי גאווה, ואז אין עושים רצונם כרצוננו, ואין מבטלים רצונם מפני רצוננו. [א"ה, היינו שיקיימו את המצוות אבל לא לשמה]. ואמר **וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקָן פְּתִיּוֹם הַזֶּה**, היינו גאולה על ידי כבישת הדין, וכמאמר הכתוב (ישעיהו נד, ז) וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֶקְבְּצֶךָ. ואמר **פְּתִיּוֹם הַזֶּה, כי בכל חנוכה נתעורר הרצון והחנינה, להיושע.**

(אש דת פ"ב מאמר ד אות ט עמ' שכג)

[רבי משה יחיאל אפשטיין, הארמו"ר מאזורוב. תר"נ-תשל"א]

קול נהי ארימה, כי בא השמש בצהרים

בהסתלקותו בחטף של מורי ורבי אלופי ומיודעי

השקדן המופלג, הבורח מהכבוד, בעל מידות מופלאות, צניע ומעלי

הגאון רבי יהודה צבי רכטשפר זצ"ל

שהיה מסור לכל שואל בלב ונפש בסבר פנים יפות, בהלכה, בהשקפה, בעצה ותושיה מתוך חכמה, בכל עת ובכל שעה

אוי מי יתן לנו תמורתו. ת. נ. צ. ב. ה.